

ЕКОНОМІЧНА КРИЗА 2014 р. В УКРАЇНІ ТА АНТИКРИЗОВА ПОДАТКОВА ПОЛІТИКА

© 2014 ЯРОШЕНКО І. В., КОСТЯНА О. В.

УДК 336.225.6:330.33

Ярошенко І. В., Костяна О. В. Економічна криза 2014 р. в Україні та антикризова податкова політика

Метою статті є дослідження економічної кризи 2014 р. в Україні та заходів антикризової податкової політики, що впроваджувалися в даний період. Визначено основні тенденції розвитку кризових явищ, що мали місце в різних сегментах вітчизняної економіки протягом 2014 р. Охарактеризовано роль податкових інструментів серед інших заходів антикризової політики, проаналізовано заходи антикризової податкової політики, що впроваджувалися в нашій державі за податком на додану вартість, акцизним податком, податком на прибуток підприємств, податком на доходи фізичних осіб у період поточної економічної кризи, а також встановлено можливі наслідки таких заходів для економіки та соціальної сфери. Обґрунтовано характер антикризової податкової політики, проаналізовано вплив запроваджених заходів антикризової податкової політики на обсяги податкових надходжень за прямими та непрямими податками.

Ключові слова: економічна криза, антикризова податкова політика, прямі податки, непрямі податки.

Рис.: 5. **Бібл.:** 9.

Ярошенко Іван Васильович – кандидат економічних наук, Харківська об'єднана державна інспекція ГУ Міндоходів у Харківській області (пров. Пархоменко, 3, Харків, 61046, Україна)

E-mail: ivan.yaroshenko@gmail.com

Костяна Оксана Вікторівна – кандидат економічних наук, викладач кафедри оподаткування, Харківський національний економічний університет ім. С. Кузнеця (пр. Леніна, 9а, Харків, 61166, Україна)

E-mail: kostianaya@ukr.net

УДК 336.225.6:330.33

UDC 336.225.6:330.33

Ярошенко И. В., Костяна О. В. Экономический кризис 2014 г. в Украине и антикризисная налоговая политика

Целью статьи является исследование экономического кризиса 2014 г. в Украине и мер антикризисной налоговой политики, которые вводились в данный период. Определены основные тенденции развития кризисных явлений в различных сегментах отечественной экономики в 2014 г. Охарактеризована роль налоговых инструментов среди других мероприятий антикризисной политики. Проанализированы инструменты антикризисной налоговой политики, которые использовались в нашем государстве относительно налога на добавленную стоимость, акцизного налога, налога на прибыль предприятий, налога на доходы физических лиц в период текущего экономического кризиса, а также установлены возможные последствия таких мер для экономики и социальной сферы. Обоснован характер антикризисной налоговой политики, проанализировано влияние используемых мероприятий антикризисной налоговой политики на объемы налоговых поступлений по прямым и косвенным налогам.

Ключевые слова: экономический кризис, антикризисная налоговая политика, прямые налоги, косвенные налоги.

Рис.: 5. **Библ.:** 9.

Ярошенко Иван Васильевич – кандидат экономических наук, Харьковская объединенная государственная инспекция ГУ Миндоходов в Харьковской области (пер. Пархоменко, 3, Харьков, 61046, Украина)

E-mail: ivan.yaroshenko@gmail.com

Костяна Оксана Викторовна – кандидат экономических наук, преподаватель кафедры налогообложения, Харьковский национальный экономический университет им. С. Кузнеця (пр. Ленина, 9а, Харьков, 61166, Украина)

E-mail: kostianaya@ukr.net

Yaroshenko I. V., Kostyana O. V. The Economic Crisis of 2014 and Ukraine's Anti-Crisis Tax Policy

The purpose of this paper is to study the economic crisis in 2014 in Ukraine and the anti-crisis measures in the tax policy that were introduced during this period. The main trends in the development of the crisis in various segments of the domestic economy in 2014 were identified. The role of tax instruments, among other measures of anti-crisis policy was described, the anti-crisis tax policy tools that have been used in our country with respect to value added tax, excise tax, corporate income tax, tax on personal income were analyzed in the period of the current economic crisis, and also possible consequences of such measures for economic and social development were identified. The nature of the anti-crisis tax policy was justified; the impact of the used measures of the anti-crisis tax policy on tax revenues from direct and indirect taxes was analyzed.

Key words: economic crisis, anti-crisis tax policy, direct taxes, indirect taxes.

Pic.: 5. **Bibl.:** 9.

Yaroshenko Ivan V. – Candidate of Sciences (Economics), Kharkiv Association of State Inspectorate of the Ministry of State revenues in the Kharkiv region (prov. Parkhomenko, 3, Kharkiv, 61046, Ukraine)

E-mail: ivan.yaroshenko@gmail.com

Kostyana Oksana V. – Candidate of Sciences (Economics), Lecturer of the Department of Taxation, Kharkiv National Economic University named after S. Kuznets (pr. Lenina, 9a, Kharkiv, 61166, Ukraine)

E-mail: kostianaya@ukr.net

Розвиток економіки будь-якої держави і всього світового господарства є циклічним. Періоди стрімкого економічного зростання через певний проміжок часу змінюються економічним спадом та депресією. При цьому до кризових явищ в економіці може призводити ряд причин як економічного, так і соціального, технологічного або політичного характеру. Для зниження негативних проявів економічних криз в економіці застосовуються заходи антикризової політики, серед яких важлива роль належить інструментам податкового регулювання. Їх застосування є особливо актуальним у

періоди стрімкого економічного спаду та депресії, адже на стадії економічного спаду знижуються доходи громадян і підприємств, зменшується обсяг їх обігових коштів, внаслідок чого частина підприємств переходить до категорії збиткових, погіршується рівень життя населення, зростає безробіття, прискорюються інфляційні процеси.

Питання використання інструментів податкового регулювання з метою впливу на соціально-економічні процеси висвітлені в роботах З. Варналія, В. Вишневського, О. Василика, О. Данілова, В. Загорського, Ю. Іванова,

М. Кизима, А. Крисоватого, В. Мельника, І. Майбурова, Д. Серебрянського, А. Соколовської, О. Тищенко, В. Федосова, С. Юрія, Т. Юткіної. Однак деякі питання відносно провадження антикризового податкового регулювання в період кризи 2014 р. в Україні висвітлені недостатньо.

Вітчизняна економіка протягом останніх шести років двічі перебувала у стані економічного спаду, спочатку в 2008 – 2009 рр., коли наша держава відчула наслідки світової фінансово-економічної кризи, а потім наприкінці 2013 р., коли політична криза поширилася і на економічні процеси. Ця криза триває й досі, внаслідок дії негативних макроекономічних тенденцій більшість вітчизняних підприємств опинилися у скрутному становищі. Так, протягом першого півріччя 2014 р. майже половина українських підприємств, а саме 46 %, були збитковими, загальний фінансовий результат до оподаткування всіх українських підприємств був від'ємним і становив –135952,4 млн грн [7].

У період кризи відбулося загальне зниження всіх макроекономічних показників, таких як ВВП, обсяги виробництва та реалізації продукції, загальний рівень доходу населення, кількість працюючих громадян, що супроводжувалося надвисокими темпом інфляції. Так, катастрофічне погіршення економічної ситуації наприкінці 2013 р. і у 2014 р. спостерігалось в більшості сфер вітчизняної економіки (рис. 1): істотно знизилися доходи населення, індекс реальної зарплатної плати, що протягом останніх років демонстрував постійну тенденцію до зростання, у другому кварталі 2014 р. склав лише 99,6%, що супроводжувалося надвисокими показниками інфляції, індекс якої за три квартали 2014 р. склав 116,2% [9]. Виробнича сфера також істотно постраждала в період поточної кризи, рівень промислового виробництва у 2014 р. був нижче, ніж у попередньому періоді.

При цьому рівень витратів держави не тільки не зменшився, а навпаки, зріс (рис. 2) [8], особливо якщо врахувати інфляційні процеси, що мали місце в Україні. У 2014 р. змінився не тільки обсяг бюджетних витрат,

але і їх структура. Зазвичай в період кризи через її негативні наслідки в соціальній сфері, такі як безробіття, зниження доходів населення, збільшення частки мало-забезпечених громадян, зростає обсяг бюджетних витратків соціального характеру, однак у 2014 р. відбулося скорочення обсягів коштів, що спрямовувалися на виконання ряду соціальних програм, але при цьому на 16% порівняно з попереднім роком збільшено видатки бюджету оборонного призначення [8].

Зростання витрат державного бюджету, що супроводжується зниженням доходів, у разі відсутності значних фінансових резервів у державі, призводить до значного бюджетного дефіциту.

Основним джерелом надходжень Державного бюджету України є податки. Скрутна економічна ситуація у сфері виробництва, торгівлі, а також зниження реальних доходів громадян призвело до зменшення податкових баз, а паралельно зі зменшенням бази оподаткування скорочується і обсяг податкових надходжень до бюджету.

Застосування інструментарію податкового регулювання традиційно є досить важливою складовою антикризової політики держави, такі заходи активно впроваджувалися в період світової фінансово-економічної кризи, що розпочалася у 2008 р. як в Україні, так і в більшості країн світу. Такі заходи здійснюють вплив на умови оподаткування в державі, на фінансовий стан суб'єктів господарювання та громадян, а отже, і на соціально-економічну ситуацію загалом.

У кризовий період можуть бути впроваджені різноманітні заходи антикризової податкової політики, однак за їх економічною природою такі заходи можуть бути розділені на дві категорії:

1. Спрямовані на посилення податкового навантаження та збільшення доходів Державного бюджету. Такі заходи, хоч і допомагають певною мірою вирішити проблему бюджетного дефіциту, однак при цьому

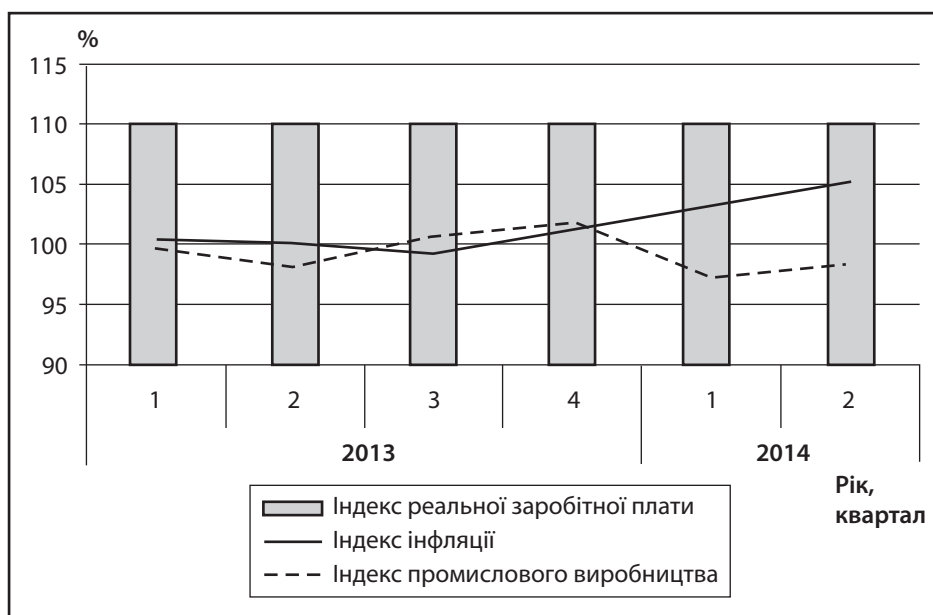
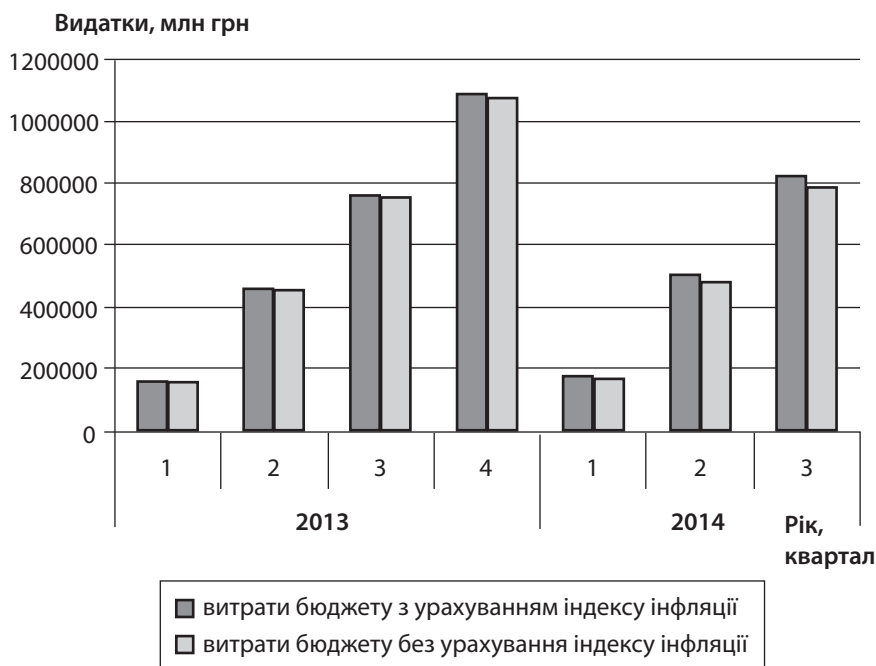

Рис. 1. Динаміка основних макроекономічних показників в Україні у 2013 – 2014 рр.

Рис. 2. Рівень видатків Державного бюджету в Україні протягом 2013 – 2014 рр.

можуть погіршити і без цього скрутне фінансово становище суб'єктів господарювання та/або громадян, а в довгостроковій перспективі спровокувати істотне скорочення податкових баз.

2. *Спрямовані на зниження податкового навантаження та стимулювання економічної активності в державі.* Такі заходи в короткостроковій перспективі можуть привести до загострення проблеми бюджетного дефіциту, однак через певний проміжок часу їх застосування має сприяти збільшенню баз оподаткування та доходів бюджету, пришвидшити вихід економіки з кризового стану.

На характер податкової політики держав здійснюють вплив такі фактори:

- ✦ ступень поширення кризових явищ – темпи зниження обсягів виробництва, доходів населення, зростання безробіття, інфляції і т. ін.;
- ✦ обсяги економічного спаду в окремих секторах економіки;
- ✦ ступень розповсюдження кризових явищ у різних регіонах держави;
- ✦ наявність у розпорядженні уряду фінансових резервів на подолання негативних наслідків кризи, або, навпаки, великий обсяг державного боргу за попередні періоди;
- ✦ характер податкової системи – ступень прогресивності оподаткування доходів громадян і підприємств, співвідношення прямих і непрямих податків.

В Україні протягом 2014 р. впроваджувався ряд заходів антикризової податкової політики, більшість з яких спрямовувалася на забезпечення податкових надходжень до бюджету, такі зміни стосувалися і фізичних, і юридичних осіб [8].

Розглянемо основні зміни, що вплинули на оподаткування суб'єктів господарювання податком на додану вартість. Більшість таких заходів мали фіскальне спрямування.

1. *Скасування зниження ставок ПДВ та податку на прибуток підприємств.* Заплановане в Податковому кодексі на 2014 р. скорочення ставок за основними податками – податком на додану вартість до 17% і податком на прибуток підприємств до 16% скасоване. Має місце фіксація ставки ПДВ на рівні 20%, податку на прибуток – 18% [1]. Таке впровадження не дозволить здійснити заплановане зниження податкового навантаження на економіку, що в період кризи мало б стимулюючий вплив.

2. *Оподаткування податком на додану вартість лікарських засобів.* Введено оподаткування ПДВ за ставкою 7% операцій з постачання та ввезення на митну територію України лікарських засобів і виробів медичного призначення [2]. Звичайно, що подібний захід має фіскальну спрямованість, його впровадження сприятиме збільшенню доходів Державного бюджету, однак при цьому негативний соціальний ефект проявлятиметься через здороження ліків і неможливість їх придбання соціально незахищеними категоріями населення, а в економічній сфері це може призвести до істотного скорочення доходів фармацевтичних підприємств.

3. *Скасування ряду пільг з ПДВ.* Скасовано низку пільг, зокрема щодо оподаткування податком на додану вартість операцій з поставки лісоматеріалів і перевози пасажирів швидкісним потягом «Інтерсіті+». Такі заходи вестимуть до послаблення фінансового становища відповідних підприємств, що і так похитнулося внаслідок кризи.

4. *Встановлено, що база оподаткування ПДВ операцій з поставки товарів (послуг) не може бути нижчою ціни їх придбання, а база оподаткування операцій з поставки необоротних активів – нижче балансової (залишкової) вартості,* що в певних випадках вестиме до завищення бази оподаткування і, відповідно, розміру податкового зобов'язання [3].

5. На наступний рік також заплановано впровадження ряду заходів податкового регулювання фіскального характеру, що стосуються оподаткування ПДВ:

- ✦ на 2015 р. заплановане збільшення граничного значення для обов'язкової реєстрації платником ПДВ з 300 тис. до 1 млн грн. Це впровадження має стримувати зростання кількості платників податку, які матимуть право на податковий кредит [3];
- ✦ запровадження системи ПДВ-рахунків та електронного адміністрування податку повинне відбутися у 2015 р.

Мета такого впровадження – вдосконалення контролю за адмініструванням податку. Водночас ця система передбачає заморожування частини обігових коштів платників податку на зазначених ПДВ-рахунках, що створюватиме зменшення обсягу обігових коштів підприємств, а також додаткове фінансове навантаження на суб'єктів господарювання [3].

6. *Впровадження пільг з ПДВ.* На період проведення антитерористичної операції запроваджено звільнення оподаткування ПДВ операцій щодо поставок на митній території України та імпорту продукції оборонного призначення [6]. Цей захід є один з небагатьох, що спрямований на підтримку суб'єктів господарювання, однак його впровадження має на меті не стільки стимулювання економічної активності, скільки підтримку обороноздатності держави.

Що стосується обсягів надходжень ПДВ до бюджету, то, незважаючи на ряд змін в оподаткуванні цим податком, що мали фіскальне спрямування, за перші 8 місяців 2014 р. до Державного бюджету України за цим податком надійшло лише на 6% більше коштів, ніж за аналогічний період попереднього року (рис. 3). Так, у 2013 р. за період із січня по серпень обсяг надходжень ПДВ дорівнював 81547,6 млн грн, а в 2014 р. 8700,6 млн грн [8]. Отже, в період економічної кризи впровадження ряду заходів фіскального спрямування щодо оподаткування ПДВ не привело до істотного збільшення надходжень за цим податком, однак при цьому мали місце негативні наслідки для соціальної сфери.

У період поточної економічної кризи в нашій державі, як і під час світової фінансово-економічної кризи у 2008 – 2009 рр., було впроваджено заходи антикризової політики, пов'язані з оподаткуванням акцизним податком – підвищено ставок акцизу майже на всі групи підакцизних товарів. Протягом 2014 р. неодноразово піднімалися ставки акцизного податку. У 2014 р. загалом збільшено акциз на алкогольні напої, по окремих їх видах ставка акцизу зросла майже на 39%, на тютюнові вироби – близько 30%, на пиво – на 40% [2]. Такий захід з економічної позиції має дестимулюючий вплив на виробництво та торгівлю тютюновими та алкогольними виробами та може призвести до скорочення їх виробництва. З точки зору соціального ефекту він може бути як позитивним – частина споживачів відмовиться від вживання підакцизної продукції, так і негативним – перехід до вживання неякісної (контрабандної або виготовленої в неналежних умовах) продукції, що вестиме до ще більшої шкоди для здоров'я.

Збільшено удвічі ставки акцизного збору на нові імпортні автомобілі [2]. Таке впровадження значно здорожить імпортні авто, але при цьому стимулюватиметься вітчизняна автомобільна галузь.

Встановлено єдину ставку акцизного податку на дизпаливо (98 евро/т), що веде до подорожчання на 60 коп. за літр [2]. Такий захід у комплексі зі зростанням курсу долару та цін на бензин може призвести до скорочення використання транспорту. Що матиме позитивний вплив на чистоту довкілля.

Також щодо оподаткування акцизним податком впроваджено ряд заходів з посилення контролю за виробництвом та обігом спирту етилового та інших алкогольних виробів [5], майже в 10 раз збільшено штрафи, що стягуються в разі порушення. Такі заходи, з одного боку, ускладнюють роботу суб'єктів, що здійснюють операції з підакцизними товарами, однак, з іншого боку, сприяють зменшенню порушень в цій сфері та скороченню тіншового ринку підакцизної продукції.

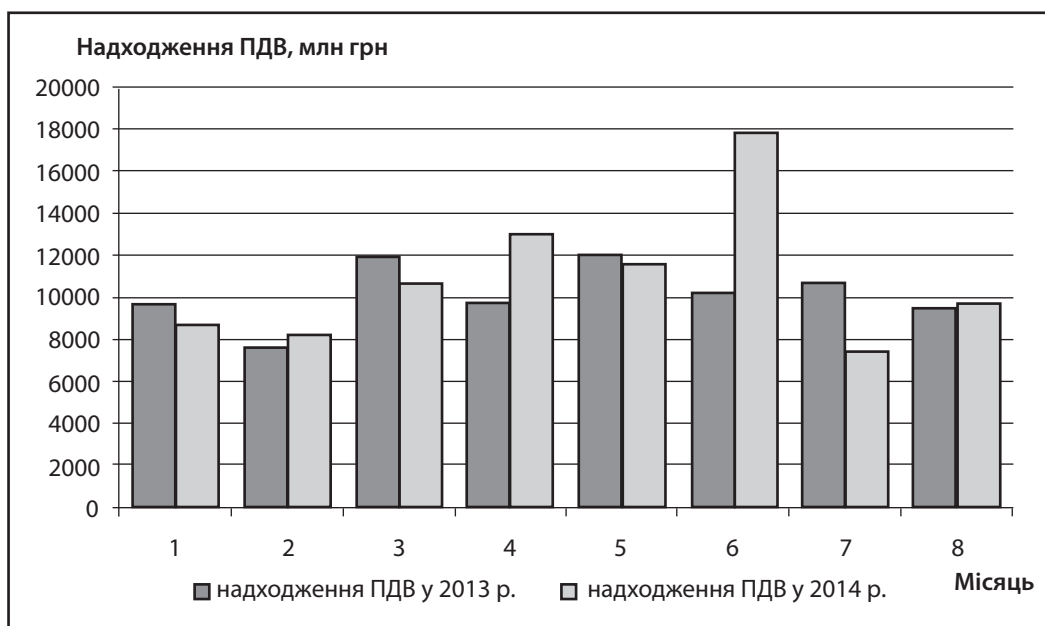

Рис. 3. Обсяги надходжень ПДВ до Державного бюджету України у січні – серпні 2013 р. і 2014 р.

Що стосується результатів таких заходів для бюджету, то з травня 2014 р., коли почали надходити податкові зобов'язання з акцизу за новими ставками, спостерігалось зростання надходжень порівняно з аналогічними періодами попереднього року (рис. 4). Однак слід зазначити, що якщо оцінювати весь період із січня по серпень 2014 р. загалом, то спостерігалось сумарне зниження надходжень акцизного податку порівняно з 2013 р. [8]. Так, за перші 8 місяців 2014 р. до Державного бюджету України з виробленої на території держави підакцизної продукції надійшло податку на 626 млн грн менше, ніж у 2013 р.

збільшенням частки збиткових підприємств. Зміни в правилах оподаткування податком на прибуток у 2014 р. не були широкомасштабними, тому неістотно вплинули на обсяги податкових надходжень за цим податком.

Запроваджено пенсійний збір при купівлі валюти в розмірі 0,5%. Цей захід, з одного боку, сприятиме зниженню кількості спекулятивних операцій на валютному ринку, з іншого ж боку, призведе до здороження собівартості виробництва тих підприємств, що купують сировину за кордоном.

У період кризи зазнало змін і оподаткування податком на нерухомість. Якщо раніше при визначенні

Рис. 4. Надходження до Державного бюджету України акцизного податку з вироблених на території України підакцизних товарів у січні – серпні 2013 р. і 2014 р.

Відносно прямого оподаткування, то в період економічної кризи 2014 р. також впроваджувалися заходи, що стосувалися оподаткування прямими податками. Спектр таких заходів не був настільки широким, як по непрямим податкам, однак і тут переважало впровадження інструментів фіскального спрямування.

Зазнало змін оподаткуванні податком на прибуток щодо операцій з цінними паперами: скасовано пільгове оподаткування інститутів спільного інвестування в частині доходів у вигляді відсотків, які нараховуються на активи таких інститутів; скасовано знижену ставку податку у 10% від операцій з цінними паперами і деривативами, тепер подібні операції будуть оподатковуватися за стандартною ставкою. Це може стати стримуючим фактором у розвитку фінансового сектора вітчизняної економіки.

Відносно податкових пільг галузевого спрямування було скасовано пільгове оподаткування готельного бізнесу та галузі електроенергетики (у частині відновлюваних джерел електроенергії), що є стримуючим фактором у розвитку даних видів діяльності.

Відносно податкових надходжень з податку на прибуток підприємств до бюджету в січні – серпні 2014 р., то їх обсяг був майже на 6404,7 млн грн меншим, ніж за аналогічний період попереднього року (рис. 5) [8]. Це пов'язано передусім з економічним спадом у країні,

бази оподаткування ним фігурувала категорія «житлова площа», то тепер податок будуть нараховувати на загальну площу (понад 120 м²). Загалом такий захід призведе до збільшення кількісного виміру об'єкта оподаткування за цим податком, посилить податкове навантаження на житловласників.

У 2014 р. посилюється податковий тиск на фізичних осіб, реальні доходи яких і так знизилися внаслідок кризи. Так, починаючи із серпня 2014 р. зазнало змін оподаткування податком на доходи фізичних осіб пасивних доходів. Встановлено єдину ставку оподаткування доходів у вигляді процентів, дивідендів, призів і виграшів у розмірі 15%. Податок з доходів у вигляді процентів, нарахованих на поточні вкладні (депозитні) рахунки фізичних осіб, відкриті у банках чи кредитних спілках, зараховуватиметься до Державного бюджету України [4].

3 серпня 2014 р. запроваджено новий, військовий збір, що справляється у розмірі 1,5% від доходів фізичних осіб. Збір справляється з таких доходів, як заробітна плата, інші заохочувальні та компенсаційні виплати, які нараховуються платнику у зв'язку з трудовими відносинами та за цивільно-правовими договорами; виграшів у державну та недержавну грошову лотерею. Збір введено тимчасово, до 1 січня 2015 р. Слід зазначити, що в опо-

Рис. 5. Обсяги надходжень податку на прибуток підприємств до Державного бюджету України у січні – серпні 2013 р. і 2014 р.

даткуванні військовим збором не створено пільг для соціально незахищених категорій населення [3].

Отже, у 2014 р. в оподаткуванні фізичних осіб відбулися зміни, внаслідок яких зросли обсяги податкових їх податкових зобов'язань. При цьому не було впроваджено заходів, спрямованих на підтримку громадян, які внаслідок кризи опинилися в скрутному фінансовому становищі.

ВИСНОВКИ

Таким чином, внаслідок впровадження заходів антикризової податкової політики у 2014 р. посилюється податковий тиск на більшість вітчизняних суб'єктів господарювання та громадян – розширено об'єкти оподаткування ПДВ, збільшено ставки акцизного податку, впроваджено військовий збір, скасовано велику кількість податкових пільг за видами діяльності, скасовано пільгові умови оподаткування дивідендів та інших пасивних доходів. Єдина галузь що стимулювалася за допомогою застосування інструментів податкової політики у зазначений період – оборонна. Такі заходи фіскального спрямування призводять до ще більшого погіршення фінансового становища вітчизняних підприємств і громадян. Що стосується обсягу податкових надходжень, то впроваджені заходи сприяли їх зростанню порівняно з минулим роком, це в першу чергу стосується ПДВ та акцизного податку, за якими найістотніше посилалося податкове навантаження. Податкові надходження з податку на прибуток у 2014 р. скоротилися порівняно з попереднім роком, що свідчить про істотне погіршення фінансового становища вітчизняних підприємств. ■

ЛІТЕРАТУРА

1. Податковий кодекс від 2 грудня 2010 р. № 2755-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.rada.gov.ua

2. Закон України «Про запобігання фінансової катастрофи та створення передумов для економічного зростання в Україні» від 27.03.2014 р. № 1200-18 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.rada.gov.ua

3. Закон України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких інших законодавчих актів України» від 31.07.2014 р. № 1621-VII [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.rada.gov.ua

4. Закон України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких інших законодавчих актів України щодо пасивних доходів» від 4 липня 2014 р. № 1588-VII [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.rada.gov.ua

5. Закон України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких законів України щодо посилення контролю за обігом підакцизних товарів та уточнення окремих податкових норм» від 12.08.2014 р. № 1638-VII [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.rada.gov.ua

6. Закон України «Про внесення зміни до Податкового кодексу України щодо спеціальних засобів індивідуального захисту та лікарських засобів» від 01.07.2014 р. № 1561-VII [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.rada.gov.ua

7. Державний комітет статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>

8. Інститут бюджету та соціально-економічних досліджень України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ibser.org.ua>

9. Фінансовий портал. Мінфін [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://minfin.com.ua/>

REFERENCES

[Legal Act of Ukraine] (2010). www.rada.gov.ua
 [Legal Act of Ukraine] (2014). www.rada.gov.ua
 [Legal Act of Ukraine] (2014). www.rada.gov.ua
 [Legal Act of Ukraine] (2014). www.rada.gov.ua
 [Legal Act of Ukraine] (2014). www.rada.gov.ua
 [Legal Act of Ukraine] (2014). www.rada.gov.ua
 Derzhavnyi komitet statystyky Ukrainy. <http://www.ukrstat.gov.ua>.
 Instytut biudzhetu ta sotsialno-ekonomichnykh doslidzhen Ukrainy. <http://www.ibser.org.ua>
 Finansovyi portal. Minfin. <http://minfin.com.ua/>